

Dokumentet e miratuara nga BE-ja si: Karta e të Drejtave Themelore e Bashkimit Europian apo Rregullorja (EC) No 1049/2001 të Parlamentit Europian dhe Këshillit mbi Aksesin publik për dokumentat e Parlamentit Europian, Këshillit dhe Komisionit si dhe veprimtaria e Gjykatës Europiane të Drejtësisë dhe parashikimi i një institucioni si Ombudsmeni Europian japin garanci për mbrojtjen e të drejtës për informim në vendet anëtare të BE-së...

Bibliografia

1. E drejta e Aksesit të Dokumenteve të Parlamentit Europian, Këshillit dhe Komisionit-Manual përdorimi, Ministria e Integritimit, Tiranë 2011.
2. Manualet e të drejtave të njeriut Nr 2 “Liria e shprehjes” Një udhëzues për zbatimin e nenit 10 të KEDNJ, Botimi i dytë, Tiranë 2003.
3. Nowicki M. A., “Rreth Konventës Evropiane” komentari i shkurtër, Tiranë 2003.
4. BALLESTEROST G. “Mezzi di comunicazione e sviluppo democratico in Spagna”, -“La società dell’ informazione: libertà, pluralismo, risorse”-Atti del convegno dell’ Associazione di Diritto Pubblico Comparato ed Europea, G. Giappichelli Editore, 2006.
5. Century Democracy, Oxford University Press, Neë York, 2003.
6. “Freedom of expression in Europe”: Case- laë concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights, Human Rights files, No. 18.
7. La liberté d’ expression aux états-unis et en Europe, nën drejtimin e Élisabeth Zoller, Korrik 2008.
8. Razzante R. “Manuale di diritto dell’ informazione e della comunicazione”.
9. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom” in Human Rights in international laë, Brussels, 1992.
10. Explanatory Report about “Council of Europe Convention on Access to Official Documents(CETS No.205).
11. Versioni i konsoliduar i Traktateve të Bashkimit Europian dhe Karta e të Drejtave Themelore e Bashkimit Europian, botim i Ministrisë së Integritimit, Tiranë 2008.
12. Çështja Cumpănă dhe Manzãre v. Romania [GC], No. 33348/96, 17 Dhjetor 2004.
13. Çështja Groppiera Radio dhe të tjerët v Zvicrës, 28 mars1990, Series A No. 173.
14. Çështja Lingens v Austria, 8 Korrik 1986, series A No.103; Castells vSpain, 23 Prill 1992, Series A No. 236.
15. Çështja Krone Verlag GmbH dhe CoKG v Austria, No. 46311/99, 5 Maj 2002.
16. Çështja Turhan v Turqisë, No. 48176/99, 19 Maj 2005.
17. Çështja Ingemar Liljenberg v. Sweden, Apliimi No. 9664/82, 1 Mars 1983.
18. Çështja Scientology v Sweden , Aplikimin No. 7805/77, 5 Maj 1979, DR 16.
19. Çështja Bladet Tromso and Stensaas v France[GC], No. 29183/95, 21.1.1999.
20. Ankesa nr 676/2008/ RT kundër Komisionit Europian.

Ligji për të drejtën e autorit në mjedisin dixhital: Rasti i institucioneve bibliotekare dhe arsimore

Doktorante Erena Haska¹,

STUDENTE E PROGRAMIT TË DOKTORATURËS, INSTITUTI I GJUHËSISË,
QENDRA E STUDIMEVE ALBANOLOGJIKE, TIRANË

Abstrakt

Artikulli përqendrohet tek ligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të, i vitit 2005 dhe tek projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura, i vitit 2011. Fokusi i artikullit janë përjashtimet dhe kufizimet që ofron ligji dhe projektligji për institucionet arsimore, kërkimore dhe bibliotekare. Duke pasur parasysh këtë, artikulli mbështet tezën që ligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura duhet të balancojë të drejtat e krijuesve të veprave artistike dhe shkencore, me nevojat që publiku ka për të pasur qasje në veprat e tyre. Artikulli ofron një analizë krahasuese të ligjit për të drejtën e autorit dhe të drejtave të lidhura me të, të vitit 2005 me projektligjin e vitit 2011 në këndvështrimin e Direktivës Evropiane (2001) me qëllim harmonizimin e disa aspekteve të caktuara të së drejtës së autorit dhe të drejtave të tjera në shoqërinë e informacionit. Krahas analizës artikulli sjell edhe sugjerime konkrete për përmirësimin e kuadrit ligjor në ruajtje të balancave mes të drejtave të autorit dhe nevojave të publikut, që ky ligj mundëson në shoqërinë e informacionit, me fokus institucionet akademike dhe bibliotekat. Qëllimi është të ofrohen sa më shumë reflektime dhe opinione ligjore rreth projektligjit që pritet të diskutohet në Kuvendin Republikës së Shqipërisë në mënyrë që ky i fundit të jetë në përputhje me Direktivën Evropiane.

Fjalët kyçe: Ligji për të drejtën e autorit, E drejta e autorit, Shoqëria e Informacionit, Bibliotekat.

¹ Drejtore e Departamentit të Arkivit pranë Televizionit Kombëtar Top Channel.

I. Hyrje

Teknologjia dixhitale ofron mundësi të reja në përdorimin e veprave të ligjshme. Kjo teknologji lejon që këto vepra të kopjohen, manipulohen dhe të shpërndahen me një kosto minimale². Krijuesit e librave, revistave etj. janë të shqetësuar që të drejtat e tyre janë dobësuar me zhvillimin e teknologjisë dixhitale dhe janë ngurues në lejin e kopjimit elektronik dhe në lejin e qasjes në distancë të publikut tek vepra e tyre³.

Qeveria shqiptare, në kuadër të zhvillimit të shoqërisë së informacionit, është duke e ndryshuar ligjin ekzistues për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të, të vitit 2005 (këtë e tutje ligji për të drejtat e autorit), në linjën e ndryshimeve teknologjike. Qëllimi është ofrimi i një kuadri ligjor që neutralizon përdorimet abuzive të veprave të ligjshme dhe garanton të drejtat e autorit në kontekstin e shoqërisë dhe informacionit dixhital në përputhje me konventat dhe traktatet ndërkombëtare, që synojnë mbrojtjen e të drejtave morale dhe ekonomike të krijuesve.

Për të kuptuar më mirë balancën ligjore midis autorit dhe publikut, që ligji për të drejtat e autorit garanton, artikulli paraqet në formë krahasuese dispozitat ligjore përjashtuese dhe kufizuese të ligjit shqiptar për të drejtat e autorit të vitit 2005 dhe të projektligjit të vitit 2011, me qëllim kufizimin e të drejtave ekskluzive të autorit dhe konkretisht të atyre që lidhen me institucionet bibliotekare/arkivore dhe arsimore. Artikulli merr përsipër gjithashtu të tregojë se sa këto dispozita ligjore përjashtuese dhe kufizuese janë hartuar në përputhje me Direktivën Evropiane mbi të drejtën e autorit në shoqërinë e informacionit të vitit 2001 dhe të llojë në favor të përjashtimeve që lidhen direkt me veprimtarinë e institucioneve bibliotekare dhe arsimore.

Metodologjia e përdorur në këtë punim konsiston në një ndërthurje të burimeve parësore dhe dytësore. Burimet parësore janë të dhënat zyrtare për këtë çështje. Gjithashtu, janë konsultuar burime dytësore si literatura vendase dhe e huaj në këtë fushë, kuadri ligjor kombëtar dhe ndërkombëtar, të cilët përbëjnë bazën e qasjes teorike të punimit.

II. Ligji për të Drejtën e Autorit dhe disa koncepte që lidhen me të

J.A. Sterling përkufizon të drejtën e autorit si "...e drejta e garantuar për mbrojtjen e krijimtarisë letrare, artistike, shkencore dhe të çdo produkti intelektual original,

² Sheat, K. (2004). *Libraries, Copyright and the global digital environment*, f. 487, në "The Electronic Library".

³ Po aty

i materializuar, pavarësisht nga forma⁴. "Të drejtat e lidhura me të" janë ato që garantojnë mbrojtjen e interpretuesve/ekzekutuesve, prodhuesve të fonogrameve, prodhuesve të fiksimeve të para të filmave, organizatave transmetuese⁵.

E drejta e autorit është një instrument ligjor që u garanton autorëve të drejtat morale dhe të drejtat ekonomike mbi krijimin intelektual të tyre⁶. Sipas ligjit shqiptar për të drejtat e autorit, të drejtat morale përfaqësojnë të drejtat që autori gëzon⁷: a) të vendosë nëse, në ç'mënyrë dhe kur vepra e tij do t'i paraqitet publikut, b) të kërkojë t'i njihet autorësia mbi veprën, veçanërisht e drejta që emri i tij të shkruhet në kopjet e veprës dhe t'i bashkëngjitet veprës, kur ajo përmendet publikisht, c) të vendosë në emrin e kujt do të paraqitet vepra e tij tek publiku, si dhe të drejtën të mbetet anonim, d) të tërheq lejen e shfrytëzimit të veprës, nëse është e nevojshme, dh) të kundërshtojë bashkautorësinë e vendosur në mënyrë arbitrare. Të drejtat ekonomike i japin autorit të drejtën ekskluzive të shfrytëzimit të veprës në çdo formë dhe mënyrë dhe gëzon të drejtën e shpërblimit për çdo rast të shfrytëzimit të veprës⁸.

Me bazë hulumtimin, vëmë re që, si ligji për të drejtat e autorit i vitit 2005 dhe projektligji për të drejtat e autorit i vitit 2011⁹, i japin autorëve dhe krijuesve të drejta monopole mbi veprat e tyre, me qëllim simulimin e krijimtarisë intelektuale¹⁰. Ndërkohë që neni 58 i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë: "*liria e krijimit artistik dhe e kërkimit shkencor, vënia në përdorim si dhe përfitimi prej arritjeve të tyre*

⁴ Abdulla, A. (2008). *Copyright and Knowledge Advancement*, f. 462, në "Library Management".

⁵ Neni 1 (objekti i ligjit), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

⁶ Abdulla, A. (2008). *Copyright and Knowledge Advancement*, f. 462, në "Library Management".

⁷ Shih me gjere: Ligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të, nr. 9380 28 Prill 2005, neni 10 sipas të cilit autori i një veprë gëzon të drejtat vetjake pasurore: a) të vendosë nëse, në ç'mënyrë dhe kur vepra e tij do t'i paraqitet publikut si dhe vendin ku vepra e tij do të paraqitet për herë të parë në publik, b) të kërkojë t'i njihet autorësia mbi veprën, veçanërisht e drejta që emri i tij të shkruhet në kopjet e veprës dhe kur e lejon praktika dhe sipas traditës t'i bashkëngjitet veprës, kur ajo përmendet publikisht, c) të vendosë në emrin e kujt do të paraqitet vepra e tij tek publiku, si dhe të drejtën të mbetet anonim, ç) të kërkojë respektimin e tërësisë së veprës dhe të kundërshtojë çdo heqje ose ndryshim, që cenon nderin dhe emrin e tij d) të tërheq lejen e shfrytëzimit të veprës, nëse është e nevojshme duke siguruar mos cenimin e të drejtave dhe të interesave të ligjshëm të titullarëve të së drejtës së shfrytëzimit të veprës, të cilat mund të dëmtohen nga ky veprim i autorit, dh) të kundërshtojë bashkautorësinë e vendosur në mënyrë arbitrare nga të tjerët, për çfarëdo lloj shkak.

⁸ Shih me gjere: Ligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të nr. 9380 28 Prill 2005, neni 13 sipas të cilit autori i një veprë gëzon të drejtat ekskluzive: a) të riprodhojë veprën përkohësisht ose të përhershme, b) të shpërndajë në publik origjinalin ose kopje të veprës, c) të importojë, të eksportojë dhe shpërndajë kopje të veprës, d) të përcjellë në publik një veprë me anë të regjistrimeve audio ose audiovizuale, dh) të modifikojë veprën, e) të vejë në dispozicion para publikut veprën në mënyrë që publiku të mund ta përdori....

⁹ Marrë nga faqja zyrtare e Zyrës Shqiptare për të Drejtat e Autorit. Ky projektligj është hartuar nga ZSHDA, me ekspertizën e ekspertëve të Organizatës Botërore për Pronësinë Intelektuale. www.zshda.gov.al/docs/355740Draft%20Ligji%20Mbi%20te%20Drejtten%20e%20Autorit.pdf. I tërhequr më 31 Korrik 2012.

¹⁰ Sh.R. Urs, *Copyright, academic research and libraries: balancing the rights of stakeholders in digital age*, 2004, f. 201, në "Program: electronic library and information systems".

janë të garantuara për të gjithë”, mundëson limitimin e këtij monopoli me qëllim, promovimin e progresit shkencor dhe artistik në vend, duke treguar që mbrojtja e të drejtave të autorit dhe të drejtave të lidhura nuk është absolute. Respektimin e këtij neni e konstatojmë, si në ligjin për të drejtat e autorit të vitit 2005¹¹ dhe në projektligjin për të drejtat e autorit i vitit 2011¹², që lejojnë disa përdorime të krijimeve intelektuale nga publiku, nëpërmjet kufizimeve dhe përjashtimeve (të cilat do t'i shohim më poshtë). Në vazhdim të kufizimeve dhe përjashtimeve, një tjetër element i rëndësishëm që konstatohet në projektligjin për të drejtat e autorit i vitit 2011, është përcaktimi i afatit në kohëzgjatjen e mbrojtjes së të drejtave të autorit, duke mundësuar kthimin e krijimtarisë intelektuale në lëmin publik(domain publik) pas përfundimit të këtij afati.¹³

Struktura dhe përmbajtja e ligjit shqiptar për të drejtat e autorit i vitit 2005 dhe projektligji për të drejtat e autorit i vitit 2011, janë ndërtuar me bazë instrumentet ligjore ndërkombëtare. Tabela më poshtë tregon anëtarësimet e Shqipërisë në traktatet, marrëveshjet, konventat ndërkombëtare me qëllim mbrojtjen e të drejtave të autorit dhe të drejtave të lidhura me të¹⁴.

Anëtarësimet e Shqipërisë në konventat, marrëveshjet, traktatet për të drejtat e autorit me datat e anëtarësimit

Anëtarësimi në OBPI	Konventa e Bernë-s	Konventa e Romës	Traktati i OBPI-së "Për të drejtën e autorit"	Traktati i OBPI-së për Interpretimet, Ekzekutimet dhe Fonogramet	Marrëveshja e TRIPS	Konventa për Mbrojtjen e Prodhuesve të Fonogrameve kundër dublikimit të paautorizuar
30 Qershor 1992	6 Mars 1994	1 Shtator 2000	6 Gusht 2005	20 Maj 2002	25 Mars 2002	26 Qershor 2001

Përse institucionet arsimore, kërkimore dhe bibliotekare interesohen për të drejtën e autorit?

Institucionet arsimore, kërkimore dhe bibliotekare interesohen për të drejtën e autorit, sepse e drejta e autorit ndikon çdo aspekt të jetës së tyre¹⁵. Çdo vepër që krijohet nga institucionet arsimore dhe kërkimore, gëzon automatikisht të drejtën e autorit, por ndërkohë, edhe çdo vepër që përdorin gjatë procesit të mesimdhënies dhe kërkimit shkencor, është e mbrojtur nga e drejtat e autorit¹⁶. Pra, institucionet arsimore dhe kërkimore jo vetëm krijojnë krijimtari intelektuale,

¹¹ Neni 30(1). Ligji 9380, 28 prill 2005 'Për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të'.

¹² Neni 43(1). Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011,

¹³ Shih me gjere: Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të 2011, neni 34(8), garanton që me përfundimin e afatit të mbrojtjes së të drejtave pasurore, vepra përfshihet në domain publik.

¹⁴ Informacion i marrë nga website-i i Organizatës Botërore për Pasurinë Intelektuale www.wipo.int/wipolex/en/profile.jsp?code=AL#a6. I aksesuar më 31 Korrik 2012.

¹⁵ Abdulla, A. (2008). *Copyright and Knowledge Advancement*, f. 462, në "Library Management".

¹⁶ Po aty

por janë njëkohësisht edhe shfrytëzuesit e tyre. Prandaj ligji për të drejtat e autorit mbron të drejtat e tyre si autor, por ndërkohë garanton shfrytëzimin e krijimtarisë intelektuale nëpërmjet përjashtimeve që kuadri ligjor ofron në kuadër të mesimdhënies dhe punës shkencore¹⁷.

Ligji për të drejtat e autorit ka një lidhje të rëndësishme edhe me bibliotekat, pasi luan një rol të rëndësishëm në performancën e shërbimeve bibliotekare. Shumë nga shërbimet që i referohemi në këtë studim dhe që janë pjesë e rëndësishme shërbimeve bibliotekare, janë të fokusuara në krijimin e kopjeve të veprave për qëllime konservimi, për krijimin e kopjeve të veprave për përdoruesit e bibliotekës për qëllime studime dhe kërkimi shkencor¹⁸.

Tendenca e ligjeve për mbrojtjen e të drejtave të autorit, është që të qartësojë: *se qasja e publikut në koleksionin e bibliotekave me qëllim shfrytëzimin e tij, mundësohet në sajë të këtyre statuteve*¹⁹. Roli që institucionet bibliotekare luajnë në zinxhirin e mbrojtjes të së drejtave të autorit, është e formësuar nëpërmjet dispozitave të ligjit për të drejtat e autorit. Autorët prodhojnë krijimtari intelektuale, mbrojtja e të cilës garantohet me ligj dhe bibliotekat janë institucione kulturore dhe informuese, që realizojnë hyrje të lirë në informacion në cilëndo formë që ai të jetë depozituar, por duke respektuar ligjin për të drejtat e autorit²⁰. Bibliotekat shpesh herë janë të vetmet institucione që ruajnë vepra që janë në lëmin publik (domain in publik) dhe ligji i mundëson bibliotekave që përdoruesit e tyre të ushtrojnë të drejtat për qasje në vepra të ligjshme dhe në vepra, që i përkasin lëmit publik(domain it publik)²¹.

III. Ligji për të Drejtën e Autorit në Mjedisin Dixhital

Ligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të është instrument që balancon interesin e krijuesve dhe detyrimin ndaj publikut për qasjen dhe shpërndarje të informacionit. Por mjedisi dixhital duket sikur po i prish këto balanca. Teknologjitë dixhitale që lidhen me të drejtat e autorit dhe që detyrojnë ligjvënësit për të ndryshuar ligjin aktual, duke ju përgjigjur ndryshimeve teknologjike janë: a) lehtësia e riprodhimit me kosto të ulët dhe pa humbje në cilësi, b) lehtësia e shpërndarjes që mundëson shpërndarjen e një veprave të dixhituar në shumë individ, në mbarë botën dhe në një kohë të shkurtër, dhe c) lehtësia e ruajtjes së veprave të dixhituara²². Në këto kushte, mbajtësit e të drejtave të autorit,

¹⁷ Po aty

¹⁸ Crews, K. (2008). *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, f.14. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008

¹⁹ Po aty

²⁰ Neni 1, Ligji nr 8576, 3 Shkurt.2000 'Për Bibliotekat në Republikën e Shqipërisë'.

²¹ Sh.R. Urs, (2004) *Copyright, academic research and libraries: balancing the rights of stakeholders in digital age*, f. 203, në "Program: electronic library and information systems".

²² Peters, M.(2006) *The Challenge of copyright in the digital age: in fokus of the intelektual property*, f. 2.

janë duke kërkuar, gjithmonë e më shumë, mbrojtje dhe forcim të kuadrit ligjor në përgjigje të zhvillimit të teknologjisë dixhitale. Në krahun tjetër, institucionet arsimore dhe kërkimore, bibliotekat dhe komuniteti akademik, janë të shqetësuar për këto kërkesa që vijnë nga mbajtësit e të drejtave të autorit dhe botuesve²³.

Ligji për të drejtat e autorit në mjedisin dixhital duhet të garantojë: a) të drejtat ligjore të autorit mbi veprën, b) të drejtën e botuesit për ta vënë veprën në dispozicion të publikut dhe c) shfrytëzimin e ligjshëm të veprave, nga individët dhe institucione arsimore, bibliotekat dhe arkivat, duke shmangur shfrytëzimin e paligjshëm, nëpërmjet përdorimit të teknologjisë etj.²⁴.

Faktet tregojnë se për një kohë të gjatë e drejta e autorit nuk është mbrojtur në mënyrë adekuate nga ligjet për mbrojtjen e të drejtave të autorit. Kështu ndryshimet e para në ligjin për të drejtat e autorit u vunë re në nivelin ndërkombëtar, gjë që në vazhdim do të kërkonte reflektimin e tyre edhe në ligjet respektive kombëtare të të drejtave të autorit. Kështu, të gjitha vendet anëtare të Bashkimit Evropian (BE) dhe vendet që aspirojnë për t'u bërë pjesë e BE, ju kërkuar të bënin ndryshimet e nevojshme mbi ligjin ekzistues, me qëllim që të mos kishte konflikt me modifikimet që u miratuan nga Parlamenti Evropian²⁵. Këto ndryshime do t'i shohim më poshtë, nëse i gjejmë të reflektuara në projektligjin për të drejtat e autorit dhe të drejtave të lidhura, të vitit 2011, që është dhe drafti zyrtar i ndryshimeve të pritshme në ligjin për të drejtat e autorit i vitit 2005.

IV. Direktiva e Bashkimit Evropian për të drejtat e autorit

Më 22 Maj 2001 miratohet Direktiva e Parlamentit Evropian për të drejtat e autorit në shoqërinë e informacionit (Direktiva Evropiane 2001)²⁶, e specifikuar si një nga propozimet më të debatueshme në historinë e BE²⁷. Objekti i direktivës është zhvendosja e “axhendës dixhitale” nga Traktati i Organizatës Botërore të Pronësisë Intelektuale, në ligjet për të drejtat e autorit të vendeve anëtare²⁸. Traktati i Organizatës Botërore të Pronësisë Intelektuale merr në mbrojtje veprat

²³ Abdulla, A. (2008) *Copyright and Knowledge Advancement*, f. 462, në “Library Management” dhe Sh.R. Urs, *Copyright, academic research and libraries: balancing the rights of stakeholders in digital age*, 2004, f. 463, në “Program: electronic library and information systems”.

²⁴ Peters, M. (2006) *The Challenge of copyright in the digital age: in focus of the intellectual property*, f. 3 dhe Sh.R. Urs, *Copyright, academic research and libraries: balancing the rights of stakeholders in digital age*, 2004, f. 203, në “Program: electronic library and information systems”.

²⁵ Beger, G. (2005) *Copyright law in the European Union, with special reference to Germany*, f. 120, në “Library Review”.

²⁶ European Union, *Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council*, 2001, f. 120, në “Official Journal of the European Communities”.

²⁷ Xhamo, A. (2011). *Copyright Enforcement: an inquiry in applying Albanian Copyright Law*, Germany

²⁸ Beger, G. (2005) *Copyright law in the European Union, with special reference to Germany*, f. 120, në “Library Review”.

elektronike dhe në veçanti, riprodhimin e tyre me anë të teknologjisë dixhitale²⁹.

Direktiva Evropiane 2001 i garanton autorëve dhe mbajtësve të së drejtave të autorit: a) të drejtën ekskluzive të komunikimit të veprës në publik³⁰, b) të drejtën ekskluzive të shpërndarjes së veprës³¹ dhe c) të drejtën ekskluzive të kontrollit të masës teknologjike³², nëpërmjet kriptimit, kodimit, ose mekanizmit të kontrollit të kopjes. Megjithatë, Direktiva u kërkon vendeve anëtare, pavarësisht dhënies së kësaj të drejte ekskluzive, (të kontrollit të masës teknologjike), parashikuar në nenin 6(2), në mungesë të masave vullnetare të marra nga mbajtësi i të drejtave, përfituesit e përjashtimeve dhe kufizimeve të parashikuara në nenet 5(2),5(3),5(4) të përfitojnë në masën e caktuar edhe në këto raste.

Direktiva rekomandon që vendet anëtare për arsye të interesit për zhvillimin arsimor, kulturor dhe shkencor të vendeve, duhet të ofrojnë përjashtime në interes të publikut³³ që pasqyrohen në nenin 5 të Direktivës. Në kontrast me tre të drejtat ekskluzive të përmendura më sipër, të cilat detyrimisht duhet të futen në ligjet kombëtare për të drejtat e autorit, përjashtimet dhe kufizimet janë dhënë në Direktivë në kuadër të rekomandimeve dhe nuk është e detyrueshme përfshirja e tyre në ligjet për të drejtat e autorit në vendet anëtare³⁴.

Duke qenë se fokusi i artikullit janë përjashtimet dhe kufizimet për institucionet arsimore dhe bibliotekare (përdorimi i veprave të ligjshme pa marrë pëlqimin e autorit) dhe domosdoshmërinë që këto grupe interesi të mund të influencojnë ligjvënësit për t'i siguruar këto përjashtime, po listojmë disa prej kufizimeve dhe përjashtimeve që ka sugjeruar Direktiva Evropiane në nenet:5(2b,c),5(3a,c) për riprodhim dhe për komunikim, nenet 5(3b,d,f,j,n) :

1. Riprodhim dixhital lejohet: a) për përdorim personal, b) për përdorim në biblioteka, muze, arkiva, c) për mësimdhënie, arsim, kërkim shkencor d) për përdorim nga shtypi dhe përcjellje në publik e artikujve me tema aktuale.
2. Komunikim me publikun: a) për personat me aftësi të kufizuara, b) në kontekst të citimeve për qëllime si kritika, përmbledhjet etj., c) në kontekst të fjalimeve politike dhe ekstrakteve të leksioneve publike, d) në kontekst të reklamave, me qëllim reklamimin e ekspozitave publike dhe shitjes së veprave të autorit dh) për qëllime kërkimore apo studimore private.... nëpërmjet terminaleve të dedikuara në mjediset e institucioneve bibliotekare, arkivore.

²⁹ WIPO, *WIPO Copyright Treaty*, 1996, në “Collection of Laws for Electronic Access”.

³⁰ European Union, *Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council: article 3*, 2001, f. 120, në “Official Journal of the European Communities”.

³¹ Po aty.

³² Po aty

³³ European Union, *Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council*, 2001, f. L 167/11(14), në “Official Journal of the European Communities”

³⁴ Beger, G. (2005) *Copyright law in the European Union, with special reference to Germany*, f. 120, në “Library Review”.

V. Përjashtimet dhe kufizimet për bibliotekat dhe institucionet arsimore në ligjin dhe projektligjin për të drejtat e autorit dhe të drejtave të lidhura me të

Përjashtimet për bibliotekat dhe institucionet arsimore kanë qenë pjesë e rëndësishme e ligjeve për të drejtat e autorit, në mbarë botën, që nga viti 1956, që kur *Parlamenti i Anglisë* korrigjoi ligjin anglez për të drejtat e autorit dhe miratoi përjashtimin e parë për bibliotekat dhe institucionet arsimore në këtë ligj³⁵. Zhvillimi i bibliotekave dhe nevoja për shërbime bibliotekare, ndërkohë edhe zhvillimi i teknologjive kompjuterike, shtrojnë para ligjvënësve nevojën për shtimin e përjashtimeve në ligjin për të drejta te autorit, me qëllim që bibliotekat dhe institucionet arsimore të zhvillojnë normalisht misionin e tyre. Dispozita ligjore të përjashtimit dhe kufizimit janë bërë relativisht të zakonshme brenda ligjit për të drejtat e autorit³⁶. Një pjesë e tyre i kanë rrënjët në kontekstin historik, politik të vendit, megjithatë duhet thënë, që në nivelin botëror, dispozitat ligjore mbi përjashtimet dhe ligjet për të drejtat e autorit në pjesën më të madhe, janë bazuar në kërkesat dhe dispozitat e Konventës së Bernës dhe në marrëveshjet shumëkombëshe të miratuara ndër vite³⁷. Duhet theksuar që përjashtimet nga e drejta e autorit janë të kufizuara si në natyrë dhe në termat e tyre, sepse ligji për të drejtat e autorit është i strukturuar si një tërësi e dispozitave ligjore për të garantuar të drejtat e autorit³⁸.

Edhe ligji shqiptar për të drejta e autorit është i krijuar me këtë logjik dhe ka si objekt të tij mbrojtjen e të drejtave të autorit, por ndërkohë harmonizon edhe marrëdhëniet midis autorëve dhe publikut. Duke konsideruar përjashtimet që ligji për të drejtat e autorit i vitit 2005 ofron, Aleksandra Xhamo konstaton se ky ligj, është “liberal” në ambientin jo dixhital³⁹. Ky ligj garanton përjashtime themelore për riprodhimin e veprave pa pëlqimin e autorit dhe pa asnjë pagesë, nga institucionet arsimore, administrative, gjyqësore, bibliotekat etj., por edhe nga individët.⁴⁰ Me kufizimet e vetme që a) të respektohen të drejtat morale të autorit,

³⁵ The chronology of early drafting of library exceptions is surveyed in: Photoduplication of Copyrighted Material by Libraries, në *Studies on Copyright*, 15, p. 49-67 (1963). Është cituar në K. Crews, *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, 2008, p. 14. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008.

³⁶ Crews, K. (2008) *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, p. 14. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva,

³⁷ Po aty.

³⁸ Po aty, f. 27.

³⁹ Xhamo, A. (2011) *Copyright Enforcement: an inquiry in applying Albanian Copyright Law, Germany*, f. 48.

⁴⁰ Shih më gjerë: Neni 26(a,b,c,d,dh) & neni 27(1,2,3,4) & neni 28(1,2,3,4) & neni 29, Ligji 9830/2005 ‘Për të drejtën e autorit dhe të drejtat e lidhura me të’, sipas të cilit lejohet përdorimi i një veprë, pa miratimin e autorit dhe pa asnjë shpërblim... për riprodhim të shkrimeve të veçanta a të pjesëve të

b) të mos kalohet masa e përcaktuar e përdorimit në dispozitat ligjore dhe c) të përdoren pa të drejtë fitimi.

Ky ligj i lejon bibliotekave të krijojnë kopje të veprave pa kufizime në qëllim, në formë, dhe në numrin e kopjeve. Gjithashtu, ky ligj i garanton institucionet arsimore përdorim pjesor të veprës pa pëlqimin e autorit dhe pa shpërblim për citim ose riprodhim të fragmenteve apo të pjesëve të një veprë për studime kritike, diskutime ose për përgatitje teorike, me kusht që këto veprime të mos cenojnë shfrytëzimin tregtar të saj. Ky ligj nuk garanton mbrojtjen e të drejtës së autorit në shoqërinë e informacionit dhe të zhvillimeve teknologjike, nuk garanton mbrojtje të së drejtave të autorit për vepra të lindura në formë dixhitale, për mësimdhënie në distancë, për shpërndarje në qasje të lirë të kopjeve të veprave dhe për riprodhim dixhital të veprave. Në këto kushte dhe në përputhje me standardet e Bashkimit Evropian, në fillim të vitit 2008, Zyra Shqiptare për të Drejtat e Autorit (ZSHDA) fillon rishqyrtimin e Ligjit 9380/Prill 2005 dhe projektligji i ri është hartuar me bazë Direktivat e BE dhe WIPO⁴¹.

Projektligji për të drejtat e autorit që pritet të shqyrtohet nga Kuvendi i Republikës së Shqipërisë ka ndryshime në strukturën e dispozitave përjashtuese për bibliotekat dhe institucionet arsimore, duke e krahasuar me ligjin aktual dhe duke u nisur edhe nga fakti që Direktiva Evropiane 2001, autorizon vendet anëtare të miratojnë dispozita përjashtuese dhe kufizime në ligjet kombëtare në interes të publikut⁴², prandaj le ti analizojmë ato.

Aplikimi i projektligjit për të drejtat e autorit

Nga hulumtimi i bërë, vihet re që në draftin për të drejtat e autorit ka ndryshim në spektrin e aplikimit të tij. Konkretisht dispozitat përjashtuese dhe kufizuese aplikohen në institucionet arsimore, në biblioteka, por edhe në institucionet e ngjashme arkivore⁴³. Vihet re që në dispozitat përjashtuese dhe kufizuese, përmendet shprehimisht shërbimet arkivore, gjë që nuk e gjejmë në ligjin aktual. Arkivat ndryshojnë nga bibliotekat në shumë aspekte. Bibliotekat grumbullojnë dhe menaxhojnë koleksione me qëllim qasjen e tij nga përdoruesit. Arkivat menaxhojnë koleksione të dokumenteve, që në shumicën e rastit janë edhe të

shkëputura të veprës në botimet ditore, periodike ose në transmetimet radiotelevizive, për riprodhimin e fjalimeve të mbajtura në tubime publike....të cituara, së bashku me emrin e autorit, data dhe vendi i mbajtjes së fjalimit, për riprodhimin e plotë ose të një pjese veprës në një procedurë gjyqësore apo administrative..., për riprodhimin e plotë ose të një pjese të veprës për përdorim vetjak me kusht që të mos cenohet shfrytëzimin tregtar të veprës, për riprodhimin e veprës së fiksuar që bëhet nga një person fizik, për përdorim vetjak apo familjar..., për fotokopjimin e veprave të bibliotekave publike për përdorim vetjak brenda bibliotekës ose për shërbime të saj, për riprodhimin e fragmenteve apo i pjesëve të një veprë për studime kritike, diskutime ose për përgatitje, për riprodhimin e veprës për reklamën kulturore dhe për riprodhimin e veprave muzikore dhe të pjesëve të tyre etj.

⁴¹ Ky informacion është marrë nga faja zyrtare në web i ZSHDA.

⁴² Neni 14, EU Directive 2001.

⁴³ Neni 40(2a), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

pabotuara, me objektiv konservimin e tyre, pra nuk krijojnë një infrastrukturë për t'u përdorur nga individët. Megjithatë, të dyja llojet e institucioneve përballen me probleme të njëjta, që lidhen me të drejtat e autorit, nevojën për krijimin e kopjeve për kërkime studimore dhe shkencore, për konservim dhe për qëllime të tjera⁴⁴. Përfshirja e institucioneve arkivore në projektligjin për të drejtat e autorit manifeston pranimin e rolit të këtyre institucioneve ndaj publikut nga ligjvënësit. Ky është një element i rëndësishëm që nuk e gjejmë në ligjin ekzistues për të drejtat e autorit dhe konstatojmë që është përshtatur në përputhje me konceptin e sjellë nga Direktiva Evropiane 2001.

Një tjetër detaj i rëndësishëm në projektligjin për të drejtat e autorit është fakti se ka dispozita që autorizojnë bibliotekat ose institucionet arkivore të krijojnë kopje të një vepre të botuar ligjrisht për përdoruesit ose me qëllim zëvendësimit e kopjes, në rast humbje, në rast shkatërrimi, apo nëse botimi është bërë i papërdorshëm.⁴⁵ Në mënyrë indirekte, projektligji për të drejtat e autorit aplikon një efekt praktik, atë të krijimit të kopjeve të veprave të ligjshme në bibliotekat dhe institucionet arkivore, të cilat janë të hapura ndaj publikut, duke u njohur këtyre institucioneve të drejtën, të kujdesen për koleksionet që janë pjesë e trashëgimisë kulturore dhe që mund të jenë në rrezik humbje.⁴⁶ Gjithashtu, duhet të theksojmë që projektligji për të drejtat e autorit i jep bibliotekave private dhe institucioneve arkivore private, të njëjtat të drejtat me bibliotekat dhe institucioneve publike, në lidhje me riprodhimin e veprave⁴⁷.

Veprat që lejohen për riprodhim

Projektligji për të drejtat e autorit lejon riprodhim tipografik⁴⁸ vetëm **të artikujve, fragmenteve, të shkurtra të veprave letrare** për qëllime studimore dhe kërkimore, me kushtin që të jenë botuar në mënyrë të ligjshme dhe përjashton krijimin e kopjeve të programeve kompjuterike dhe pjesëve të veçara të librave, ndërkohë që lejon krijimin e kopjeve të veprave në formë të plotë për zëvendësimin e kopjeve të dëmtuara.

Një mungesë që konstatojmë në projektligjin për të drejtat e autorit është se drafti ndërkohë që autorizon bibliotekat dhe shërbimet arkivore të krijojnë kopje të artikujve dhe fragmenteve nga librat për qëllime studimore dhe kërkimore, **nuk**

lejon krijimin e kopjeve të materialeve filmike në DVD apo CD⁴⁹. Ky kufizim do të ketë efekt negativ në komunikimin midis përdoruesit dhe bibliotekarit/arkivistit. Një përdorues e ka të vështirë që të kuptojë që ligji autorizon bibliotekat ose institucionet arkivore të mund të krijojnë kopje të artikujve të revistave dhe të fragmenteve të librave dhe nuk lejon krijimin e kopjeve të materialeve filmike në DVD apo CD. Ky kufizim mund të shpjegohet ndoshta me influencën që mbajtësit e të drejtave të materialeve filmike kanë mbi ligjvënësit, duke mundësuar nëpërmjet ligjit, të kufizojnë aplikimin e dispozitave përjashtuese mbi këto vepra⁵⁰.

Riprodhimi në formë dixhitale

Funksionimi i bibliotekave si pjesë e sistemit kombëtar të informacionit⁵¹, dhe pjesë e shoqërisë së informacionit, ka ndikuar në tendencën për ofrimin e më shumë shërbimeve elektronike dhe dixhitale në bibliotekat. Aktualisht një pjesë e koleksioneve të bibliotekave menaxhohen, ruhen dhe shpërndahen në formë dixhitale. Bibliotekat janë abonentë të rregullt të bazave të dhënave elektronike për revistat shkencore dhe për librat në formë elektronike. Bibliotekat përdorin teknologjitë dixhitale jo vetëm në shërbimet ndaj përdoruesve të tyre, por edhe për konservimin e koleksioneve që janë pjesë e trashëgimisë sonë kulturore. Duhet të theksohet që kjo tendencë drejt koleksioneve dixhitale dhe shërbimeve në formë elektronike është një kërkesë që vjen edhe nga përdoruesit e bibliotekave, që preferojnë shfrytëzimin e koleksioneve bibliotekare në distancë.

Bibliotekat dixhitale dhe koleksionet dixhitale në shoqërinë shqiptare të informacionit janë tashmë një realitet⁵². Formatet dixhitale nxisin kundërshtime të forta nga mbajtësit e të drejtave të autorit, pasi është fakt që veprat në formë dixhitale ofrojnë lehtësira gjatë procesit të mësimdhënies, studimit etj., por ky përdorim implikon disa prej të drejtave ekskluzive që ligji ia delegon vetëm autorit: të drejtën e riprodhimit, të drejtën e vënies në dispozicion të publikut në mënyrë ndërvepruese, të drejtën e shfaqjes për publikun⁵³. Ndoshta ky implikim i palëve në këtë çështje, i ka bërë ligjvënësit shqiptar të shprehën qartë që riprodhimi në formë elektronike apo çdo formë tjetër e lexueshme nga pajisja nuk lejohet⁵⁴. Nëse ky nen do të miratohet në këtë formë, ligjvënësit shqiptar duhet të kuptojnë që do

⁴⁹ Shih më gjerë: Neni 40(ii), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtave të lidhura 2011, ku specifikohet që riprodhimi në formë elektronike apo në çdo formë tjetër të lexueshme nga pajisja apo aparati nuk lejohet.

⁵⁰ Crews, K. (2008) *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, p. 35. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008.

⁵¹ Neni 1, Ligji nr 8576, 3 Shkurt.2000 'Për Bibliotekat në Republikën e Shqipërisë'.

⁵² Haska, E. (2013) *Development of Higher Education in Albania: the case of the Public University Libraries in efforts to build digital and electronic services for the academic community*, f. 36, në "Academicus International Scientific Journal".

⁵³ Crews, K (2008) *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, p. 36. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008

⁵⁴ Neni 40(1,II), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtave të lidhura 2011.

të pengojnë: a) përdorimin dhe shfrytëzimin e teknologjisë së informacionit në bibliotekat shqiptare, b) funksionimin normal të një biblioteke si pjesë e sistemit kombëtar të informacionit. Ndërkohë që edhe Direktiva Evropiane në nenet: 5(2b,c),5(3a,c), autorizon vendet anëtare që të lejojnë riprodhim dixhital: a) për përdorim personal, b) për përdorim nga bibliotekat, muzeumët, arkivat, c) për mësimdhënie, arsim, kërkim shkencor dhe d) për përdorim nga shtypi dhe përcjellja në publik të artikujve me tema aktuale. Miratimi i këtij neni në këtë formë do të krijonte një problem edhe më të madh, nisur nga fakti që bibliotekat dixhitale janë prezent në Shqipëri dhe që funksionojnë normalisht në distancë me publikun. Ligjvënësit duhet të marrin parasysh, punën e bërë deri tani në mënyre individuale dhe fondet që janë shpenzuar nga bibliotekat për të ruajtur veprat që konsiderohen me vlerë kombëtare për të krijuar kopje dixhitale të tyre për konservim apo edhe për qasje nga përdoruesit e tyre. Projektligji hesht për këtë kategori veprash, të cilat nga formati analog i tyre janë kthyer në format dixhital dhe që nuk kanë hyrë në lëmin publik(domain-in publik). Nevoja e rishikimit të mundësisë për t'i lejuar bibliotekat që të mund të riprodhojnë vepra në formë dixhitale, është e domosdoshme edhe për faktin se: a) riprodhimi dixhital është më i lirë dhe me cilësi edhe më të mirë se riprodhim me anë të fotokopjimit dhe i jep mundësinë bibliotekave për një konservim më jetëgjatë të veprave. Kjo gjithashtu zgjidh një nga problematikat që shqetëson sot institucionet bibliotekare, hapësirën, dhe b) koleksioni i bibliotekave nuk përbëhet vetëm nga vepra të printuara, por edhe vepra audio-vizuale, ku nevoja për transferim të përmbajtjes së tyre në një format më të avancuar pas një periudhe të paktën 5 vjeçare është detyrë e bibliotekave për t'i mbajtur të gjalla këto materiale. Kështu, konservimi i tyre në formë dixhitale jo vetëm garanton jetëgjatësinë e tyre por edhe kostoja e konservimit është edhe më e ulët sesa riprodhimi i tyre po në të njëjtin format që janë prodhuar dhe duke njohur faktin që gjithmonë formatet fizike janë një pengesë e madhe për konservimin për shkak se prodhimi i tyre mund të pezullohet.

Kufizimet

Ligji aktual kufizon përdorimin e veprës pa lejen e autorit dhe pa asnjë shpërblim, me kusht që gjatë riprodhimit të veprës të përmendet emri i autorit dhe burimi, ose kur është parashikuar shprehimisht ndryshe⁵⁵. Kurse projektligji për të drejtat e autorit në fillim të kreut VIII "Përfundime dhe Kufizime" përcakton detyrimet për zbatimin e përfundimeve të mundësuar. Dispozita që përdoret, është ajo e "three step test", sipas të cilës, përfundimet mund të zbatohen vetëm në raste të veçanta, nëse nuk bien në kundërshtim me shfrytëzimin normal të veprës dhe nëse nuk cenon në mënyrë të paarsyeshme interesat e ligjshme të autorëve apo mbajtësve të tjerë të së drejtës së autorit⁵⁶. Kjo dispozitë në projektligj është e huazuar nga

⁵⁵ Neni 26, Ligji 9830 28 Prill 2005 'Për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të'.

⁵⁶ Neni 37, Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

Direktiva Evropiane 2001. Gjithashtu, projektligji për të drejtat e autorit kufizon riprodhim të veprave vetëm në ato të ligjshme.

5.1. Përfundime të përgjithshme për bibliotekat

Ligji aktual lejon fotokopjimin e veprave që biblioteka disponon për përdoruesit, pa përcaktuar as numrin e kopjeve dhe as qëllimin e përdorimit të veprave, pra ligji i jep të drejtën bibliotekës në riprodhimin e kopjeve pa kufizime dhe pa detyrime. K. Crews⁵⁷ shpjegon që ky lloj modeli është karakteristikë e modelit Tunisian të ligjit për të drejtat e autorit (Tunis Model Law on Copyright), i cili është për garantimin e përfundimeve të përgjithshme për bibliotekat.

Projektligji për të drejtat e autorit ka përshtatur variantin e Direktivës Evropiane 2001 që lejon riprodhim repografik pjesërisht të veprave vetëm për përdoruesit, për qëllime jo fitimprurëse, studimi dhe kërkimi shkencor. Pra me bazë këtë dispozitë të projektligjit, bibliotekat kanë detyrimin të konfirmojnë qëllimin e përdorimit të veprës nga përdoruesi në çdo rast kur vepra përdoret nga publiku.

Si ligji por edhe projektligji për të drejtat e autorit heshtin në lidhje me legjitimitetin ose jo të riprodhimit të veprave që sigurohen nëpërmjet shkëmbimit dhe huazimit ndër-bibliotekar. Një nga proceset e punës në një bibliotekë, e garantuar dhe me ligjin për bibliotekat, është shkëmbimi dhe huazimi ndër-bibliotekar⁵⁸, nëpërmjet të cilit bibliotekat pasurojnë koleksionin e tyre. Ligji për të drejtat e autorit dhe projektligji krijojnë dilema nëse biblioteka mund të bëjë riprodhim të veprave që i ka siguruar nëpërmjet huazimit dhe shkëmbimit ndër-bibliotekar për nevojat e përdoruesve. Gjithashtu, si ligji dhe projektligji për të drejtat e autorit heshtin edhe në rastin e shpërndarjes elektronike të veprave. Ndërsa në rastin e krijimit të kopjes dhe shpërndarjes së saj për nevojat e bibliotekave të tjera, projektligji për të drejtat e autorit, kufizon riprodhimin e veprave dhe shpërndarjen e tyre me qëllim vetëm zëvendësimi të veprave që kanë humbur ose shkatërruar me kushtin që sigurimi i kopjes të veprave në kanalet e tjera tregtare është i pamundur⁵⁹.

5.1a Përfundimet për qëllime studimore dhe kërkimore

Duke u bazuar në modele të ndryshme ligjesh për të drejtat e autorit, ekzistojnë tre kategori të dispozitave përfunduese për studim dhe kërkime: a) përfundime që lejojnë bibliotekat të riprodhojnë vepra pa kufizimin për qëllime studimore, kërkimore ose qëllime të ngjashme, b) përfundime që lejojnë riprodhim të të gjitha llojeve të veprave për qëllime studimore dhe kërkimore c) përfundime që

⁵⁷ Crews, K. (2008) *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, p. 41. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008

⁵⁸ Neni 4(ç), Ligji nr. 8576, 3 Shkurt.2000 'Për Bibliotekat në Republikën e Shqipërisë'

⁵⁹ Neni 40(a), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

lejojnë riprodhim të veprave të llojeve të specifikuar për qëllime studimore dhe kërkimore⁶⁰.

Ligji për të drejtat e autorit i vitit 2005 bën pjesë në kategorinë e dytë⁶¹, ndërsa projektligji për të drejtat e autorit i vitit 2011 bën pjesë në kategorinë e tretë, duke përfshirë shprehimisht programet kompjuterike, veprat audio-vizuale dhe pjesët e librave në një shkallë të caktuar⁶². Gjithashtu, një element tjetër shumë i rëndësishëm është standardi që projektligji vendos për sasinë e riprodhimit të veprave, që është vetëm në një kopje.

5.1b Përfshirjet për veprat e botuara në mënyrë të ligjshme dhe për vepra të pabotuara

Ligji aktual për të drejtat e autorit bën pjesë në ato modele që aplikohen edhe në veprat e ligjshme por edhe në veprat e pabotuara si në rastin e dorëshkrimeve, korrespondencave, disertacioneve, pyetësorëve, studimeve të fushave të ndryshme etj. Ndërsa, projektligji për të drejtat e autorit nuk është i aplikueshëm tek veprat e pabotuara, ai kufizohet vetëm në veprat e botuara në mënyrë të ligjshme. Rekomandim i studimit është që ligjvënësit të rishikojnë këtë dispozitë përjashtuese të projektligjit në mënyrë që bibliotekat të mund të riprodhojnë dorëshkrime, disertacione, korrespondencat, pyetësorët, studimet në fusha të ndryshme etj. duke njohur faktin që të tilla vepra janë pjesë e koleksioneve bibliotekare dhe që mund të jenë jo vetëm me interes nga pikëpamja shkencore dhe studimore, por mund të bëjnë pjesë edhe në fondin e trashëgimisë kulturore. Sigurisht që riprodhimi duhet të bëhet duke respektuar të drejtat e autorit.

5.1c Përfshirja - vënia në dispozicion të publikut të veprave

Një nga kërkesat e Direktivës Evropiane 2001 është që autori gëzon të drejtën ekskluzive të përcjelljes së veprës në publik, ku përfshihet edhe vënia në dispozicion të publikut të veprave në mënyrë që ato të jenë të arritshme në vendin dhe në kohën e zgjedhur prej publikut⁶³. Këtë koncept e gjejmë të reflektuar edhe në projektligjin për të drejtat e autorit⁶⁴. Ky koncept është një koncept i ri që lidhet me zhvillimet teknologjike dhe autorizon autorin që të kontrollojë shpërndarjen elektronike të veprave. Duke qenë se shërbimet që bibliotekat ofrojnë, kanë të bëjnë me konceptin e vënies në dispozicion të publikut të veprave, Direktiva Evropiane 2001, sugjeron që vendet të miratojnë përjashtime që lidhen me këtë të drejtë dhe pikërisht neni 5(3n) u jep mundësinë për të krijuar përjashtimin: *“përdorimi nëpërmjet përcjelljes ose vënies në dispozicion të publikut në mënyrë ndërvepruese, për qëllime kërkimore apo studimore*

⁶⁰ Crews, K. (2008) *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, p. 46. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008

⁶¹ Neni 27(1), Ligji 9830, 28 Prill 2005 ‘Për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të’.

⁶² Neni 40(2a), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

⁶³ Neni 3(1). EU Directive 2001.

⁶⁴ Neni 24(3f), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

private, të çdo individi, anëtar i publikut, nëpërmjet terminaleve të dedikuara në mjediset e institucioneve, të veprave apo përmbajtjeve të tjera, të cilat nuk iu nënshtrohen kritereve të licencimit që përfshihen në përmbledhjet e tyre”.

Këtë dispozitë e gjejmë edhe në projektligjin për të drejtën e autorit⁶⁵, pra lejohen bibliotekat që në terminalet e dedikuara brenda ambienteve të tyre, të vënë në dispozicion të publikut veprat që biblioteka ka në koleksionin e saj me kushtin që ato do të përdoren vetëm për qëllime studimore private dhe kërkimore, pra ligji autorizon publikun se ka të drejtë vetëm të shikojë, të lexojë, por nuk i lejohej të krijojë kopje të veprave.

Kjo dispozitë krijon komplikime gjatë zbatimit të saj, pasi procesi i vënies në dispozicion të publikut të një veprë në formë elektronike, ndërthuret në mënyrë indirekte me krijimin e kopjeve nga serveri në kompjuter ose nga njëri kompjuter tek tjetri. Terminologjia e përdorur në Direktivën Evropiane 2001 dhe më pas kjo dispozitë e transferuar fjalë për fjalë në projektligjin shqiptar nuk reflekton natyrën e zhvillimeve të shpejta që pëson teknologjia e informacionit dhe shërbimet bibliotekare⁶⁶. Ndaj rekomandoj që gjuha ligjore të jetë e saktë për të shmangur konfliktet që mund të krijohen midis mbajtësve të të drejtave të autorit dhe institucioneve që vënë në dispozicion të publikut veprat.

5.1d Përfshirja për konservimin dhe zëvendësimin e veprave

Konservimi i njësive bibliotekare është një nga përgjegjësitë kryesore të bibliotekave. Metoda që bibliotekat janë duke përdorur me qëllim ruajtjen dhe konservimin e njësive bibliotekare, është teknologjia dixhitale. Por projektligji për të drejtat e autorit nuk lejon riprodhimin dixhital të njësive bibliotekare. Kjo nënkupton se nëse një bibliotekë ndërmerr një projekt për dixhitalizimin e njësive bibliotekare me qëllim ruajtjen e origjinalit, do të rrezikojë me shkeljen e ligjit, ose do t'i duhet të kërkojë autorizim nga autorët. Ligjvënësit duhet të kenë parasysh që bibliotekat e kanë të vështirë negociimet ligjore me autorët për marrjen e autorizimit prej tyre për lejimin e krijimit të kopjeve dixhitale pasi nuk kanë juristë në ekipet e tyre dhe as fondet për të punësuar zyra juridike që të negociojnë me autorët.

Një detaj tjetër i rëndësishëm që duhet theksuar për ligjvënësit, është që konservimi dhe zëvendësimi i njësive bibliotekare, janë dy koncepte të ndryshme. Konservimi nënkupton krijimin e kopjes së një veprë përpara se kjo vepër të ketë humbur, shkatërruar apo bërë i papërdorshëm, me qëllim ruajtjen e origjinalit. Ndërsa, koncepti i zëvendësimit nënkupton krijimin e kopjes vetëm pasi vepra të ketë humbur, shkatërruar apo bërë e papërdorshme. Projektligji për të drejtat e autorit nuk autorizon riprodhim për nevojat e konservimit⁶⁷, por vetëm për nevojat e zëvendësimit dhe në vazhdim thuhet që ky zëvendësim do të bëhet kur

⁶⁵ Neni 41(k), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

⁶⁶ Crews, K. (2008) *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, p. 50. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008.

⁶⁷ Neni 40(2a), Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011.

është e pamundur të sigurohen kopje të veprës në kanalet e zakonshme tregtare. Gjithashtu, ky detaj konfirmon që kjo dispozitë reflekton dhe shkakton tension⁶⁸ midis nevojave të bibliotekave për të siguruar kopje të njërive bibliotekare me kosto sa më të ulët dhe mbajtësve të drejtave të autorit që synojnë shitjen e veprave. Rekomandim i këtij studimi është që ligjvënësit duhet të përfshijnë dispozitën për krijimin e kopjeve dixhitale për qëllime konservimi, për të ruajtur njësitë origjinale, por edhe për të ruajtur gjithë këtë sasi informacioni që është duke u prodhuar në formë dixhitale. Në vazhdim të parashtrimeve të rekomandimeve që lidhen me krijimin e kopjeve për qëllim konservimi, është edhe nevoja për të shtuar akoma edhe një dispozitë ligjore që garanton të drejtën e konservimit të faqeve zyrtare në internet ku publikohen blogje, pyetësorë, sondazhe etj., pra informacione që klasifikohen me përmbajtje shkencore.

5.1e Përfundimi - shkëmbimi dhe huazimi ndër-bibliotekar

Veprimtaria e rrjetit bibliotekar shqiptar realizohet edhe nëpërmjet huazimit dhe shkëmbimit ndër-bibliotekar⁶⁹. Ndërkohë që edhe ligji për bibliotekat i garanton përdoruesve të huazojnë materiale nga bibliotekat e tjera, brenda dhe jashtë vendit, nëpërmjet shërbimit ndër-bibliotekar⁷⁰. Huazimi dhe shkëmbimi ndër-bibliotekar u siguron bibliotekave vepra nga bibliotekat e tjera për nevojat e përdoruesve të tyre. Konstatohet që ligji aktual për të drejtat e autorit e lejon krijimin e kopjeve për nevojat e bibliotekave.

Ndërsa, projektligji për të drejtat e autorit lejon krijimin e kopjes për dhënie të një kopje të veprës një biblioteke tjetër vetëm në rastin e zëvendësimit të saj, e cila mund të jetë dëmtuar dhe vetëm në rastin kur bibliotekat nuk mund ta sigurojnë atë nëpërmjet kanaleve tregtare. Projektligji për të drejtat e autorit nuk mundëson përjashtime ligjore mbi veprat që sigurohen nëpërmjet huazimit ndër-bibliotekar brenda vendit dhe jashtë vendit. Nëse projektligji miratohet pa ndryshimet e sugjeruara, bibliotekat mund të rrezikojnë shkeljen e ligjit, pasi krijimi i kopje të këtyre veprave është praktikë normale e punës. Shkëmbimi dhe huazimi i veprave midis bibliotekave është një proces i rëndësishëm dhe jetik për bibliotekat, por nga këndvështrimi i mbajtësve të drejtës së autorit, kjo është pengesë për shitjen e veprave të tyre. Në këto kushte do të doja të sillja në vëmendje të ligjvënësve, që një nga konceptet themelore të sistemit bibliotekar është shkëmbimi i burimeve⁷¹ dhe kurrsesi nuk do të duhet të kemi pretendimin që një bibliotekë duhet të blejë gjithçka që botohet dhe krijohet ndërkohë që bibliotekat sot po funksionojnë në rrjete kombëtare dhe ndërkombëtare pikërisht për t'i mundësuar përdoruesve të tyre

⁶⁸ Crews, K. (2008) *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*, p. 51. Prezantuar në Standing Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva, 2008.

⁶⁹ Neni4(ç), Ligji nr 8576, 3 Shkurt.2000 'Për Bibliotekat në Republikën e Shqipërisë'.

⁷⁰ Neni(7 ç), Ligji nr 8576, 3 Shkurt.2000 'Për Bibliotekat në Republikën e Shqipërisë'.

⁷¹ Mueller, H. (2008) The Legal problems of document supply by libraries: an International perspective, *Interblending & Document Supply*, 36, 2, P. 68.

të sigurojnë informacione me kosto sa më të ulët, duke shfrytëzuar teknologjinë e informacionit dhe komunikimit. Pikërisht, Federata Ndërkombëtare Bibliotekave, thekson që "*Shkëmbimi i burimeve luan një rol parësor në edukimin, demokracinë, zhvillimin ekonomik dhe atë personal....Shkëmbimi i burimeve nuk është thjesht një mekanizëm që redukton kostot, por zgjeron mundësitë për ata që nuk kanë mundësi të kenë qasje direkt tek informacioni*"⁷². Ky artikull i rekomandon ligjvënësve që të përfshijnë në dispozitat përjashtuese të ligjit për të drejtat e autorit që do të diskutohet nga Kuvendi i Republikës së Shqipërisë, dispozitën përjashtuese për riprodhim të veprave që sigurohen nëpërmjet huazimit dhe shkëmbimit ndër-bibliotekar.

5.2. Përjashtime të përgjithshme për institucionet arsimore

Ligji për të drejtat e autorit lejon riprodhim të pjesshëm të veprave për përdorim nga institucionet arsimore, me kushtin përmendjen e autorit dhe jo për qëllime fitimi. Ndërsa, projektligji për të drejtat e autorit përmban 2 dispozita përjashtuese që lidhen me institucionet arsimore dhe të drejtën e tyre për riprodhim. Dispozita 40(2c) i garanton riprodhim nga një institucion arsimor, të artikujve të shkëputur dhe te veprave të tjera të përmbledhura ose fragmente të shkurtra dhe pjesëve të marra nga librat në shkallë të kufizuar. Ndërkohë, dispozita përjashtuese 41(1b) garanton përdorim të veprës me ilustrim në botime, transmetim apo regjistrime zanore ose pamore për qëllime mësimdhënie, përveçse kur kjo rezulton e pamundur dhe duke përmendur burimin dhe emrin e autorit. Konstatohet që nenet më sipër nuk sqarojnë llojin e mësimdhënies. Ligjvënësit duhet të kenë parasysh që në shoqërinë e informacionit nuk kemi vetëm mësimdhënie ballë për ballë, por edhe mësimdhënie në distancë. Gjithashtu edhe në rastin e institucioneve arsimore, dispozitat përjashtuese nuk lejojnë riprodhim dixhital dhe nuk garantojnë shpërndarje të veprës në formë elektronike. Ky artikull rekomandon saktësimin e detajeve më sipër nga ligjvënësit në variantin e fundit që do të miratohet prej tyre, në mënyrë që edhe institucionet arsimore t'u garantohen me ligj të gjitha hapësirat për realizimin e mësimdhënies, edhe ballë për ballë, por edhe në distancë, duke shfrytëzuar mundësitë që teknologjia e informacionit dhe komunikimit ofron.

VI. Përfundimet

Bibliotekat dhe institucionet arsimore duhet të llojnë fort me qëllim që ligji për të drejtat e autorit të garantojë ofrimin e shërbimeve ndaj përdoruesve në shoqërinë e informacionit. Miratimi i projektligjit për të drejtat e autorit 2011 në variantin e propozuar do të krijojë shumë probleme në funksionimin e bibliotekave

⁷² IFLA, Position on Copyright in the Digital Environment. www.ifla.org/V/press/copydig.htm.

dhe në zhvillimin e mësimdhënies në distancë. Prandaj konsiderohet e nevojshme që ligjvënësit duhet njihen me kërkesat për të ndryshuar dispozitat përjashtuese në favor të bibliotekave dhe institucione arsimore që janë një nga grupet e interesit në diskutimin e projektligjit. Ligjvënësit dhe mbajtësit e të drejtave të autorit duhet të kuptojnë që bibliotekat dhe institucionet arsimore janë pjesë e zinxhirit për mbrojtjen e pasurisë intelektuale. Prandaj dhe të gjitha palët dhe mbi të gjithë ligjvënësit duhet të punojnë bashkë për të garantuar që përdoruesi të ketë qasje të lirë tek informacioni, pavarësisht formës që ky informacion mund të jetë prodhuar dhe mënyrës se si ky informacion është siguruar nga bibliotekat.

Bibliografia

- Abdulla, A., (2008). Copyright and Knowledge Advancement. *Journal Library Management*, Vol. 29 Iss: 6 pp. 461 – 472. DOI: 10.1108/01435120810894491
- Arundale, J., (2002). How much law should librarians know?. *New Library World*, Vol. 103 Iss: 10 pp. 376 – 384. DOI 10.1108/03074800210447686.
- Beger, G., (2005). Copyright law in the European Union, with special reference to Germany. *Journal Library Review*, Vol. 54 Iss: 2 pp. 119 – 132. DOI: 10.1108/00242530510583066.
- Berkman Center for internet and Society and EIFL, (2012). *Copyright for librarians*. Netherlands. p.194.
- Clausen, H., (2004). Intellectual property, the internet and the libraries. *New Library World*, Vol. 105 Iss: 11 pp. 417 – 422. DOI: 10.1108/03074800410568752.
- Crews, K., (2008). Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives. *Paper presented at Committee on copyright and related rights, 17th session in Geneva*.
- Tërhequr më 12 Dhjetor 2012 nga http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_17/sccr_17_2.pdf
- European Union, (2001). Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council 2001. *Official Journal of the European Communities*, f.120.
- Haska, E., (2013). Development of Higher Education in Albania: the case of the Public University Libraries in efforts to build digital and electronic services for the academic community. *Academicus International Scientific Journal*, 7. pp. 26-37.
- Ligji nr. 9830, 28 Prill 2005, 'Për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të. Tërhequr më 12 Dhjetor 2012 nga [http://www.zshda.gov.al/docs/776936171927LIGJ%20\(1\).pdf](http://www.zshda.gov.al/docs/776936171927LIGJ%20(1).pdf).
- Mahesh, G. & Mittal, R., (2009). Digital content creation and copyright issues. *The Electronic Library*, 27, 4 pp. 676 – 683. DOI: 10.1108/02640470910979615.
- Mueller, H., (2008). The Legal problems of document supply by libraries: an International perspective. *Interblending & Document Supply*, 36, 2. pp. 68 – 73. DOI: 10.1108/02641610810878521
- Peters, M., (2006). *The Challenge of copyright in the digital age: in fokus of the intelektual property*. f. 2. Tërhequr më 12 Dhjetor 2012 nga

- <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/publication/2008/04/20080429222342myleen7.736933e-02.html#axzz2O0Q2A19U>.
- Seadle, M., (2004). Copyright in the networked world: interlibrary services. *Library Hi Tech*, Vol. 22, Iss: 3 pp. 328 – 332. DOI: 10.1108/07378830410560125.
- Sheat, K., (2004). Libraries, Copyright and the global digital environment. *The Electronic Library*, Vol. 22 Iss: 6 pp. 487 – 491. DOI: 10.1108/02640470410570785.
- Urs, Sh. R., (2004). Copyright, academic research and libraries: balancing the rights of stakeholders in digital age. *Program: electronic library and information systems*, 38, 3. pp. 201 – 207. DOI: 10.1108/00330330410547250.
- Xhamo, A., (2011). *Copyright Enforcement: an inquiry in applying albanian Copyright Law*. Germany: Academic Publishing Lambert. Pp.73.
- Zyra Shqiptare për të Drejtat e Autorit, Projektligji për të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura 2011. Tërhequr më 12 Dhjetor 2012 nga <http://www.zshda.gov.al/docs/355740Draft%20Ligji%20Mbi%20te%20Drejtjen%20e%20Autorit.pdf>
- WIPO Copyright Treaty, 1996. *Collection of Laws for Electronic Access*. Tërhequr më 12 Dhjetor 2012 nga http://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct/pdf/trtdocs_wo033.pdf.